

ARBEIDERBEVEGELSENS RUS- OG SOSIALPOLITISKE FORBUND (AEF)

PLATTFORM FOR Å MOTVIRKE SOSIALE FORSKJELLER

2020-2024

Arbeiderbevegelsens rus- og sosialpolitiske forbund (AEF)

Strandgata 9, 1724 Sarpsborg

Tlf: 47 45 55 32

post@arbef.no

www.arbef.no

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	3
Utdanningsforskjeller i Norge:.....	3
Frafall fra videregående skole.....	3
Inntektsforskjeller:.....	4
Fattigdom:.....	5
Innvandringens betydning for utvikling av barnefattigdommen:	5
Forskjeller i levealder:.....	6
Universelle virkemidler kontra helt målrettede:.....	7
Rus og sosiale forskjeller:.....	7
Hvordan øker forskjellene i Norge?:.....	8
Arbeidsledighet:.....	9
Sosial ulikhet og helse.....	10
Inntektssystemets sosiale forskjeller.....	10
Skattepolitikk – utjevning.....	12

Innledning

Med dette legges det frem et utkast til plattform for hvordan vi som en rus- og sosialpolitisk organisasjon skal kunne ta tak i de sosiale utfordringene i det norske samfunnet. Arbeidsgruppa har valgt ut de områdene vi anser som viktigst i dette arbeidet og også foreslått noen *AEF vil* punkter.

Utdanningsforskjeller i Norge:

Den indikatoren som måler forholdet mellom menns og kvinners utdanningsnivå er den indikatoren som tydeligst har endret seg i negativ retning i perioden 2008–2017. Dette kommer av at forskjellen mellom menn og kvinner stadig øker til kvinners fordel. I 2017 hadde kvinner høyere utdanningsnivå enn menn i alle landets kommuner.

Det er særlig i kommuner i de nordligste fylkene at forskjellen i utdanningsnivå er stor. Av de 20 kommunene der kjønnsforskjellen er størst ligger 14 kommuner i Nordland, Troms eller Finnmark. 8 av de 14 er finnmarkskommuner.

I 33 av landets kommuner er andelen kvinner med høy utdanning mer enn det dobbelte av andelen menn. I Guovdageaidnu – Kautokeino, hvor forskjellen mellom kvinner og menn er størst, har 43 prosent av kvinnene høyere utdanning, 26 prosentpoeng høyere enn menn. Utdanningsnivået er jevnest i Oslo og Akershus og i de store byene. Men også her øker kvinners utdanningsnivå i forhold til menns.

Barn av foreldre med lang utdannelse velger ofte lang utdannelse selv. Barn tar lengre utdanning jo høyere inntekt foreldrene har.

AEF vil:

- Kreve utjevnende tiltak

Frafall fra videregående skole:

Ungdoms livssituasjon og deres deltakelse både i og utenfor skolen er avgjørende for om de faller fra, eller gjennomfører videregående skole.

Mange mener debatten om frafall har for ensidig fokus på satsing på fag, lærerkompetanse og ekstraundervisning. Forskerne peker på at frafall ofte har bakgrunn i komplekse årsaksforhold, som utvikler seg i relasjonen mellom skole og elev, og som til slutt ender i et brudd.

Så mange som 20% av de som går ut av skolen har generelle lesevaner. 50% av de som står utenfor arbeidslivet har lesevaner.

Siden midten på 90-tallet har statistikken over frafall ligget på rundt 30 prosent av ungdomskullene. Dette er både de som ikke består eksamen og frafall. Hvis vi ikke tar tak i disse ungdommene, kan vi skape en varig underklasse og utenforskap i Norge.

Forskerne sier en mangel ved dagens tilnærming til frafallsproblematikken, er at vi putter en hel masse ungdommer i kategorier og så forsøker vi å lage felles tiltak for ungdommer som har ulike livshistorier og utfordringer. Forskerne mener den tidlige innsatsen må komme inn for alle elever, før det oppstår brudd i elevenes relasjoner til skolen.

Manglende tilhørighet, ensomhet og psykiske helseproblemer er blant de viktigste årsakene til at unge dropper ut av videregående skole.

Frafallet fra yrkesfaglig utdanning er betydelig større enn i studiespesialisering. Det vil si at 42% av elevene fra yrkesfaglig utdanning faller fra mot 14% av elevene ved studiespesialisering.^[3]

Tall fra 13.juni 2019 viser at det er 75,3% av elever/lærlinger som fullførte med studie eller yrkeskompetanse i løpet av 5 år

AEF vil:

- Jobbe for å alle skoler innfører tiltak for å bedre det psykososiale miljøet for å bedre den psykiske helsa og redusere ensomheten
- Yrkes rette fellesfagene på yrkesfag
- Tilrettelegge undervisningen for de med lese- og skrivevansker

Inntektsforskjeller:

Selv om de fleste av oss har en relativt god økonomi, har vi som befolkning opplevd en nedgang i realinntektene mellom 2014 og 2017. Samtidig vokser inntektsforskjellene, og andelen husholdninger med lavinntekt øker, viser en ny gjennomgang fra SSB.

Det er spesielt blant personer med nedsatt arbeidsevne, uføretrygdede, enslige forsørgere og par med barn under 18 år vi finner en økt sannsynlighet for å havne i lavinntektskategorien, viser funn fra SSB. Et flertall av lavinntektsgruppene opplever i større grad dårlige boforhold enn befolkningen generelt, og opplever boutgiftene som svært tyngende. Mange av gruppene rapporterer også om økonomiske problemer, og det er langt større andeler

som ikke klarer å betale en uforutsett utgift enn i befolkningen som helhet, viser rapporten fra SSB.

Andelen husholdninger som opplever en vedvarende lavinntekt lå i mange år stabilt, men nå øker det for hvert år.

Skatte- og avgiftspolitikken har tre hovedmål: Den skal bidra til offentlige inntekter, utjevning av inntekter og levekår og til effektiv ressursutnyttelse. Skattesystemet er blant de viktigste fordelingspolitiske virkemidlene myndighetene har. Skatter og avgifter er for det første en forutsetning for å kunne tilby omfattende velferdsgoder i form av sterkt subsidierte eller gratis offentlige tjenester og et omfattende sikkerhetsnett i form av overføringer.

Fattigdom:

Tall fra 2018 viser at hele 111.000 barn lever i vedvarende lavinntektsfamilie. Fattigdom er en alvorlig tilstand av alvorlig ressursmangel, særlig mangel på mat, husrom og helsetjenester. Enhver som har en inntekt etter skatt lavere enn 50 prosent av industriarbeiders lønn, tilhører lavinnteksgruppen.

En kritikk som er rettet mot det relative fattigdomsbegrepet, er at det fungerer dårlig for høyinntektsland fordi det gir urimelig høye fattigdomstall, dvs. at det også fanger opp innbyggere som i det vesentlige har det de behøver for å leve et normalt liv.

Innvandringens betydning for utvikling av barnefattigdommen:

Brutalt sagt er det slik at hver gang en person innvandrer fra Afrika eller Asia, så synker ulikheten i verden, mens den øker i Norge.

Andelen barn med innvandrerbakgrunn i lavinnteksgruppen har økt betraktelig de siste årene, og fortsetter å øke.

Mens kun 5,7 prosent av barn uten innvandrerbakgrunn tilhørte en husholdning med vedvarende lavinntekt i 2017, var denne andelen nesten syv ganger så stor for innvandrerbarn – 38 prosent. Fra år 2000 til 2017 har andelen barn som lever i lavinntektsfamilier økt fra 4 prosent til nær 11 prosent, eller nesten en tredobling.

Veksten i barnefattigdom er åpenbart knyttet til innvandring. Uten sterk innvandring ville antallet stått tilnærmet stille. Problemet handler altså om å få innvandrere hurtig gjennom mottaksleirene, og i nært samarbeid med skole og

næringsliv få innvandrere i arbeid, alternativt å øremerke offentlige midler direkte til barna.

Flere med innvandringsbakgrunn enn norskfødte velger studier på universitets- og høyskolenivå.

Blant flyktninger er det bare litt over halvparten som har grunnskoleutdanning, og i enkelte grupper er sysselsettingsgraden svært lav. Samtidig gikk 56 prosent av all sosialhjelp i 2017 til innvandrere, hvorav innvandrere fra Afrika og Asia samlet sett sto for 86 prosent.

AEF vil:

- Jobbe for at alle kommuner innfører graderte betalingssetter i barnehage og SFO
- Absolutte fattigdomsgrensa er definert som 212 000 pr 2020, og barn i familier med inntekt under 212 000 bør ha gratis barnehage, SFO og gratis tannpleie
- Flyktninger må tilbys grunnskoleutdanning
- Kreve en gjennomgang av våre krav til godkjenning av utdanning fra hjemlandet for flyktninger/innvandrere

Forskjeller i levealder:

I resten av Europa er forskjellen i levealder mellom utdanningsgrupper redusert, men ikke i Norge. I Norge øker forskjellene, spesielt for kvinner, ifølge forsker Bjørn Heine Strand ved Folkehelseinstituttet.

Tidligere forskning har vist at de med lengre utdanning i gjennomsnitt lever lengre og har bedre helse enn de med kort utdanning. Flere studier har vist økende forskjeller. Det har derfor vært et mål i Norge og i Europa å redusere forskjellene i dødelighet mellom folk med lang og kort utdanning.

Norge er blant landene med de største levealder forskjellene mellom utdanningsgruppene, spesielt gjelder dette kvinner.

De rikeste 40- åringene lever lenger enn fattige i Norge.

De rikeste kvinnene ville leve i snitt til de var 86,4 år, mens de fattigste mennene hadde forventet levealder på 70,6 år. I løpet av den siste tiårsperioden steg forventet levealder med litt over 3 år for de rikeste, men sank henholdsvis 0,4 og 0,9 år for de fattigste kvinnene og mennene.

I Norge er forventet levealder for menn 82 år og for kvinner 84,5 år. Menn med universitets- eller høyskoleutdanning har 6,4 år lengre forventet levealder enn menn med grunnskole. For kvinner er forskjellen 5 år. Dersom man er gift, har universitets- eller høyskoleutdanning og har ektefelle på samme utdanningsnivå, er levealderen 8-9 år høyere enn for ugifte personer med grunnskoleutdanning.

AEF vil:

- Stimulere til at flere tar høyere utdanning og fagutdanning

Universelle virkemidler kontra helt målrettede:

Barnetrygd til alle og folketrygden er viktige universelle virkemidler i Norge. Gode universelle ordninger er det viktigste virkemidlet for å redusere sosiale helseforskjeller, men mange grupper kan ha behov for målrettede tjenester. Universelle ordninger må derfor suppleres med individuelt tilpassede tjenester og tiltak som ivaretar dette. Brukerrettede og tilpassede offentlige tjenester er nødvendig for at alle, uansett bakgrunn og forutsetninger, skal få likeverdige tjenester.

AEF vil:

- Utfra dette beholde de universelle virkemidlene, men krever også en konkret opptrappingsplan for utjevning av sosiale helseforskjeller
- Jobbe for at alle kommuner i landet holder barnetrygd utenfor beregning av sosialhjelp-satser, for å forebygge fattigdom og sosiale forskjeller

Rus og sosiale forskjeller:

Alkohol er det mest brukte rusmiddelet i Norge, som også gir de største helseskadene. Pasienter med rusproblematikk har ofte også andre psykiske lidelser og kroppslige sykdommer. I Norge ble det i 2018 registrert 335 alkoholutløste dødsfall og 286 narkotikautløste dødsfall. Bruk av alkohol og illegale rusmidler er blant de viktigste risikofaktorene for å dø før fylte 70 år.

Cannabis er det mest brukte ulovlige rusmidlet. Om lag 4 prosent av befolkningen 16-64 år rapporterte at de hadde brukt cannabis de siste 12 måneder. I overkant av 20 prosent oppga at de hadde brukt cannabis en eller flere ganger i løpet av livet.

En ny rapport fra Helsedirektoratet viser at det er flere alkoholbrukere, flere drikkesituasjoner og mer moderat drikking blant nordmenn i høyere sosioøkonomiske grupper. Samtidig er alkoholrelaterte skader og dødelighet høyere i lavere sosiale lag. Rapporten slår fast at det er virkemidler, som høyere priser, begrenset tilgjengelighet og regulering av promillekjøring som er effektive for å begrense alkoholkonsumet og omfanget av alkoholrelatert sykkelighet og dødelighet.

AEF vil:

- Jobbe for at det gis nok behandlingstilbud i Norge
- Jobbe for at det fortsatt er høye priser på alkohol
- Begrense tilgjengeligheten

Hvordan øker forskjellene i Norge?:

Det er tre hovedårsaker til at ulikhetene vokser:

1. Kapitalister som øker aksjeformuen
2. Ledere som får stadig mer i lønn
3. Innvandring som ofte presser ned lønna blant de dårligst betalte.

Formue er den viktigste årsaken til økt økonomisk ulikhet i Norge. Ser vi bare på formue, vil vi ikke kunne forsvare påstanden om at Norge er et likhetssamfunn. Ser vi derimot på inntekt så endrer bildet seg. Men også her har forskjellene økt.

Når man fører en skattepolitikk med skjev fordeling så bidrar det til økte forskjeller

Innvandring er én av de viktigste grunnene til at inntektsforskjellene øker. Det er spesielt innvandring fra fattige land som spiller en rolle her. De som kommer har ofte ikke forutsetninger, som relevant utdanning og språkkunnskaper, til å klare seg på arbeidsmarkedet her hjemme. I tillegg kan de ha store familier, og noen kommer fra kulturer hvor det ikke er vanlig at kvinner er i arbeid. Dermed blir det mange som skal dele på en liten inntekt. Når det er sagt ser vi at ulikhetene også har økt korrigeret for innvandrerbefolkningen.

Stort sett er det to grunner til at inntektsulikhetene har fortsatt å øke de siste 15 årene. Den ene grunnen er innvandring. Den andre er at de rikeste i Norge

har fått mer i inntekt, både på grunn av olja, og på grunn av skattereformer som har gitt lavere skatt.

AEF vil:

- Jobbe for at lønnsforskjellene blir mindre, og en skattepolitikk som er utjevnende
- Arbeide for at flere blir ansatt i heltids stillinger
- Husbanken bør øke rammene for startlån
- Kreve at gjengs leie prinsippet må skrotes

Arbeidsledighet:

Den registrerte arbeidsledigheten var i november 2019 på 2,1%.

Arbeidsledigheten hadde dermed stabilisert seg på et lavt nivå, både i antall ledige og som prosent av arbeidsstyrken. Arbeidsledigheten har mer enn fordoblet seg i 2020 siden korona-viruset rammet landet. Vi har nå den høyeste ledigheten siden 1930 tallet. Tallene vokser for hver dag. 24.mars 2020 var 291 000 personer registret som helt ledige. Det utgjør 10.4 prosent av arbeidsstyrken.

Den siste uken har antallet helt ledige økt mest blant menn, med 80 000 flere, eller 105 prosent. For kvinner har ledigheten steget med 62 000 personer, en økning på 85 prosent. Ledigheten er nå på 10,2 prosent for kvinner og 10,6 prosent for menn.

Alle aldersgrupper har opplevd en stor økning i arbeidsledigheten den siste uken. Den relative økningen har vært størst blant dem på 50 år eller eldre. Som andel av arbeidsstyrken er ledigheten høyest blant dem mellom 20 og 24 år, med 16,6 prosent, og særlig blant kvinner i denne aldersgruppen, med 18,3 prosent.

AEF vil:

- Kreve at regjering og storting setter inn flere tiltakspakker
- Lette på vilkår slik at bedriftene overlever
- Ha økt fokus på kompetanseløft

Sosial ulikhet og helse

Sosiale ulikheter i helse beskrives som systematiske forskjeller i helsetilstand og som følger sosiale og økonomiske kategorier (særlig yrke, utdanning og

inntekt). Disse helseforskjellene er sosialt skapt og dermed mulig å gjøre noe med.

De nest fattigste har bedre helse enn de fattigste, de rikeste har bedre helse enn de nest rikeste. Ettersom dette er basert på gjennomsnitt, vil det på individnivå selvsagt finnes mange unntak fra regelen.

Barn som vokser opp i et hjem hvor rus og vold er tilstede, kan ofte videreføre dette.

Barn som har vært i kontakt med barnevernet fullfører høyere utdanning i mindre grad, og flere blir mottakere av helserelaterte ytelser senere i livet enn sine jevngamle uten samme erfaring. Å ha gode tjenester som følger opp sårbare barn er en investering både for den enkelte og for samfunnet som helhet.

Bekymringen over vedvarende helseulikheter og inntil nylig økende sosiale ulikheter i dødelighet og levealder ligger til grunn for helsemyndighetenes mål for norsk folkehelsepolitikk: å redusere sosiale helseforskjeller uten at noen sosiale grupper kommer dårligere ut.

AEF vil:

- Stimulere til at flere tar høyere utdanning slik at flere vil ha en inntekt man kan leve av.
- Stimulere til at flere fullfører og består videregående opplæring

Inntektssystemets sosiale forskjeller:

Norske kommuner har ulik geografi, alderssammensetning, og levekår. Noen kommuner har mange barn i skolealder, andre kommuner har mange eldre som trenger omsorgstjenester, lange reiseavstander og/eller spredt bosetting. Dette gjør at kommunale tjenester, som grunnskole, barnehage, og omsorgstjenester, ikke koster det samme å tilby i alle kommuner. Et viktig formål med inntektssystemet er å bidra til at kommunene og fylkeskommunene kan gi et likeverdig tjenestetilbud til innbyggerne gjennom å kompensere for slike ufrivillige kostnadsforskjeller.

Fortsatt er forskjellene mellom hva ufaglærte og høyt utdannende tjener i Norge små, sammenlignet med andre land i den vestlige verden, og sysselsettingen i Norge er høy. Men de sosiale forskjellene øker også i Norge, i strid med intensjonene for den norske velferdsstaten.

Sosiale forskjeller er komplekse og gjenstridige problem som skyldes mange faktorer. Det er ikke tilstrekkelig med sysselsettingstiltak alene for å redusere dem.

Folkehelseforskningen har vist at de sosiale forskjellene får store konsekvenser for levekår og helse, og rammer ikke bare dem med lavest utdanning og inntekt. Forskjellene følger et trappetrinns-mønster. Jo bedre stilt man er økonomisk, jo bedre er helsen og lenger lever man.

Det er bred politisk enighet om at kommunene skal kunne tilby likeverdige tjenester i hele landet. Gjennom barnehagen og skole skal kommunene gi tidlig innsats for å forebygge sosiale ulikheter i utdanning og helse. Bevilgningene som fordeles gjennom delkostnadsnøklerne for barnehage og skole skal gi alle kommuner en økonomisk mulighet til å gi et slikt tjenestetilbud.

Inntektssystemet regulerer kommunenes frie inntekter, skatt og et rammetilskudd. Det er gjennom innbyggertilskuddet i rammetilskuddet at staten skal utjevne kostnadsforskjellene og gi alle kommuner økonomiske muligheter til å tilby sine innbyggere tjenester som er likeverdige med det som tilbys ellers i landet.

Utjevningen er et null-sum-spill. Innbyggertilskuddet blir først fordelt med et likt kronebeløp per innbygger til alle kommuner. Så blir det omfordelt ut fra hvordan variasjonen i alderssammensetning, geografisk struktur, sosiale struktur og etterspørsel gir en variasjon i ressursbehovet. Behovet for omfordeling blir først beregnet for hvert tjenesteområde og lagt inn i en delkostnadsnøkkel med kriterier og vektorer som fanger opp variasjonen i ressursbehov. Så blir alle delkostnadsnøklerne samlet i en felles kostnadsnøkkel, som blir brukt til å fordele innbyggertilskuddet mellom kommunene.

I 2018 vedtok Stortinget at regjeringen skal sette ned et bredt sammensatt utvalg som skal gå gjennom inntektssystemet for kommunene. Da Folkehelsemeldingen ble behandlet i Stortinget i juni 2019, skrev komiteemedlemmene fra Ap, Sp og SV at det er bekymringsfullt at de sosiale forskjellene i Norge er økende, og at de faktisk øker mer enn i andre land. De minnet om at det er et stort uutnyttet potensial for utjevning av sosiale forskjeller gjennom tiltak i skolen, som må følges opp med ressurser. De pekte på at når inntektssystemet nå skal revideres, må gjennomgangen også omfatte de sosiale kriteriene.

AEF vil:

- Stille krav om en offentlig NOU om hvordan inntektssystemet for kommunene bidrar til utjevning av de sosiale helseforskjellene i samfunnet

Skattepolitikk – utjevning

Skatte- og avgiftspolitikken har tre hovedmål: Den skal bidra til offentlige inntekter, utjevning av inntekter og levekår og til effektiv ressursutnyttelse. Skattesystemet er blant de viktigste fordelingspolitiske virkemidlene myndighetene har. Skatter og avgifter er for det første en forutsetning for å kunne tilby omfattende velferdsgoder i form av sterkt subsidierte eller gratis offentlige tjenester og et omfattende sikkerhetsnett i form av overføringer. Er det skattesystemet eller de økonomiske overføringene i velferdsstaten som er viktigst for å bidra til en likere fordeling av inntekt? Dette tilsynelatende enkle spørsmålet er vanskeligere å svare på enn man først skulle tro, og svaret avhenger i stor grad av hvilken metode man bruker.

AEF vil:

- At det sees på skatte- og avgiftssystemet for å omfordele bedre